

www.turkishstudies.net/language

Turkish Studies - Language and Literature

eISSN: 2667-5641

Research Article / Araştırma Makalesi

INTERNATIONAL
BALKAN
UNIVERSITY

Sponsored by IBU

Orhan Kemal'in *Bereketli Topraklar Üzerinde* Romanında Köyden Piyasaya: Erkeklik ve Erkek Olmak

From Village to Market: Masculinity and Being a Man in Orhan Kemal's Novel Bereketli Topraklar Üzerinde

Duran Can Gazioğlu*

Abstract: Orhan Kemal's novel *Bereketli Topraklar Üzerinde*, whose first edition was published in 1954, draws a social panorama of the Çukurova region, where class differences have become sharper due to the economic, sociological and cultural problems related to the soil, which occurred in parallel with the development of mechanization in Turkish agriculture in the 1940s. In the novel, class differences and conflict between the urban and peasant, the devaluation and exploitation of labor caused by the capitalist working order, ethical violations pointing to the disregard of the lives of people working under harsh conditions, sociological and cultural problems caused by the economic gap between capital and labor, and social values changing from rural to urban areas is handled. The novel, in which the working conditions in the factory-construction site-farm triangle of the main characters, who go from the village to the city to get a job, are presented with a realistic approach, symbolizes the struggle for survival in the capitalist working order in the context of the journey theme. From epics to fairy tales, from legends to novels, this symbolic meaning produced by the 'journey', which is a universal theme that includes the maturation process, in which the hero seeks the purpose of existence, in order to overcome the masculinity crisis caused by unemployment, the characters of the novel acquire 'work', which is one of the most important steps in which masculinity is socially approved and accepted. It can be read through the struggle to 'become a man', which is full of struggles to prove their masculine identity. However, the novel deals with the relationships between masculinities in 'gendered space' such as factories, construction sites and farms, where the masculine practices of the characters in the context of their journey are the productivity of an observation-based fiction based on the author's own life, where he frequently comes into contact with these masculinities, and the masculine-female distinction is constantly in production. It exemplifies the way masculinity is handled in the peasant-urban, oppressor-oppressed opposition. In this study, the position of the novel *Bereketli Topraklar Üzerinde* in Turkish literature will be emphasized first, the masculinity literature that bases the socialization of masculinity will be introduced, and the novel will be analyzed with the approach presented by the literature, and the reflections of hegemonic masculinity values and working class masculinity values in the novel will be discussed in a framework extending from the village to the city.

* Arş. Gör., Kapadokya Üniversitesi, Beşerî Bilimler Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Res. Asst., Cappadocia University, Faculty of Humanities, Turkish Language and Literature
ORCID 0000-0003-4380-5645
duran.gazioglu@kapadokya.edu.tr

Cite as/ Atıf: Gazioğlu, D. C. (2023). Orhan Kemal'in *Bereketli Topraklar Üzerinde* romanında köyden piyasaya: Erkeklik ve erkek olmak. *Turkish Studies - Language*, 18(1), 371-387.
<https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.64579>

Received/Geliş: 13 September/Eylül 2022

Accepted/Kabul: 20 March/Mart 2023

Published/Yayın: 25 March/Mart 2023

Checked by plagiarism software

© Yazar(lar)/Author(s) | CC BY- NC 4.0

Structured Abstract: In his novels, Orhan Kemal describes the factory workers working under harsh conditions, the oppressed by the landowners, the people trying to adapt to the city life by migrating from the village to the city, and the slum surroundings. *Bereketli Topraklar Üzerinde* is both to be the productivity of an observation-based fiction based on the author's personal life, where the masculinity practices of the characters frequently come into contact with these masculinities, and to deal with the relations between masculinities in 'gendered spaces' such as factories, construction sites, and farms where the male-female distinction is constantly in production. It reflects the way in which masculinity is handled in the socialist realist novel in the context extending from the village to the city for reasons.

The structure that Connell calls the gender system refers to an order in which men control power relations and enjoy their privileges. According to this order, it is the "global dominance of men over women", which Connell describes as "a single structural fact", which determines the interrelationship of the forms of femininity and masculinity. This global domination reveals the hegemonic relations that make it possible to adopt masculinity values, thanks to the transfer of the dominant masculinity values transferred from generation to generation with the habits formed by cultural practices, and their socialization and legitimization by institutions such as the family, state, army and market, and thus maintains its existence.

The representations of urban-rural masculinity, the power relations between these masculinities, and the way in which hegemonic masculinity values reflected in gendered spaces are handled in the context of the 'gender regime' built by social institutions such as the market, family and friendship groups will be discussed in *Bereketli Topraklar Üzerinde*. In addition, the effects of the theses and ideals put forward by the socialist realistic novel on the fiction of masculinity will be examined based on the novel.

Journey, which is a widely used theme in both Turkish literature and national literatures from epics to fairy tales, from legends to folk tales, expresses the 'maturation' process in which the hero seeks the purpose of existence. From the perspective of the metaphor of the journey, *Bereketli Topraklar Üzerinde* can be evaluated through the 'journey of becoming a man' in the context of socialization processes of masculinity starting from childhood, such as marriage, fatherhood, friendship groups, military service, and business life.

Of the three friends who faced all kinds of difficulties in the factory, construction site and farm, who were persecuted, who were wronged, who were exposed to violence, whose labors were exploited, who worked under very difficult conditions and almost struggled to survive, only İflahsızın Yusuf achieved his goal. İflahsızın Yusuf's return to his village, where he started his journey, with a gas stove, which symbolizes the city and the market and symbolizes the alienation between the villager and the urban dweller, symbolizes that he has overcome the masculinity crisis caused by unemployment and completed his transformation as a man.

Under the successful completion of İflahsızın Yusuf's journey to become a man, his introduction of hegemonic masculinity values through the peasant-urban opposition with the advice of his deceased uncle undoubtedly plays an important role. Another important reason why the İflahsızın Yusuf returns to the village as a 'man' is that he has a professionalism that is based on the capitalist working order, a combination of mind and muscle power, and a profession that he acquired with various difficulties starting from his apprenticeship. The fact that the İflahsızın Yusuf is fictionalized as a character with masculine qualities in the novel and does not surrender himself to addictions that will harm his masculinity shows that he has internalized the values of hegemonic masculinity.

In his novel *Bereketli Topraklar Üzerinde*, Orhan Kemal defines working-class masculinity values through the masculinity values, practice and behavior patterns that enable the İflahsızın Yusuf to complete his journey to become a man. The role model proposed by the author is shaped through the codes that form a class-conscious male identity, which is committed to work ethic, shows masculine characteristics with behavioral patterns, and has Marxist-socialist values that will put an end to the exploitation order. The author's handling of the working class masculinity values, which he defines in particular, with the theme of journey, which includes places such as factory-construction site-farm, which signify the socialization of being a man and are gendered with masculine codes, embodies what he perceives as a formation process suitable for construction.

Keywords: Turkish literature, gender, masculinity, village novel, social realism

Öz: Orhan Kemal'in ilk baskısı 1954 yılında yayımlanan *Bereketli Topraklar Üzerinde* romanı, 1940'lı yıllarla birlikte Türk tarımında makineleşmenin gelişimine koşut olarak oluşan toprağa bağlı ekonomik, sosyolojik ve kültürel sorunlar nedeniyle sınıfsal farkların keskinleştiği Çukurova bölgesinin toplumsal bir panoramasını çizer. Eserde şehirli-köylü arasındaki sınıfsal farklılıklar ve çatışma, kapitalist çalışma düzeninin neden olduğu emeğin değersizleştirilmesi ve sömürü, ağır koşullar altında çalışan insanların yaşamlarının önemsenmeyişi işaret eden etik ihlaller, sermaye ile emek arasındaki ekonomik uçurumun neden olduğu sosyolojik ve kültürel sorunlar ve kırsaldan şehre değişen toplumsal değerler ele alınır. İş edinmek amacıyla köyden şehre giden karakterlerin fabrika-şantiye-çiftlik üçgeninde çalışma koşullarının gerçekçi bir yaklaşımla sergilendiği roman, kapitalist çalışma düzeni içerisinde verilen hayatta kalma mücadelesini yolculuk teması bağlamında sembolikleştirir. Destanlardan masallara, efsanelerden romanlara dek kahramanın varoluş amacını aradığı, erginleşme sürecini içeren, evrensel bir tema olan 'yolculuğun' ürettiği bu sembolik anlam, roman karakterlerinin işsizliğin neden olduğu erkeklik krizini atlatmak için erkekliğin toplumsal onay ve kabul gördüğü, en önemli basamaklardan olan 'iş'i edinerek eril kimliklerini ispatlamak amacıyla çıktıkları, mücadelelerle dolu 'erkek olma' savaşımı üzerinden okunabilir. Bununla birlikte roman, gerek karakterlerinin yolculuk bağlamında sergiledikleri erkeklik pratiklerinin yazarın bu erkekliklerle sıklıkla temas ettiği öz yaşamından hareketle gözleme dayalı bir kurgunun verimi olması gerekse eril-dişil ayrımının sürekli üretim hâlinde olduğu fabrika, şantiye, çiftlik gibi 'cinsiyetlendirilmiş mekânlar' içerisinde erkeklikler arasındaki ilişkileri ele alması gibi nedenlerle köylü-şehirli, ezen-ezilen karşıtlığında erkekliğin ele alınış biçimini örnekler. Bu çalışmada, *Bereketli Topraklar Üzerinde* romanının önce Türk edebiyatındaki konumu üzerinde durulacak, erkekliğin sosyalizasyonunu temellendiren erkeklik literatürü tanıtılacak ve literatürün sunduğu yaklaşımla roman çözümlenerek, köyden şehre uzanan bir çerçevede hegemonik erkeklik değerleri ile işçi sınıfı erkeklik değerlerinin romandaki yansımaları tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türk edebiyatı, toplumsal cinsiyet, erkeklik, köy romanı, toplumcu gerçekçilik

Giriş

Erken cumhuriyet döneminde (1923-1938) millî kimliği pekiştirme çabalarının da uzantısı olarak romantizm yüklü bir tonda, cumhuriyet değerlerinin inşasında kurucu bir mekân öneminde ele alınan Anadolu'yu imleyen köy ve köylü, 1940'lı yıllardan itibaren gerçekçi bir zeminde Türk romanına konu olmaya başlar. Sabahattin Ali'nin 1937 yılında yayımlanan *Kuyucaklı Yusuf* romanının Anadolu'nun geri kalmışlığı ve iktidarı elinde bulunduran yerel elitler ile halk arasında yaşanan, kurumsal olarak da desteklenen çatışmaların bir sömürü düzeni ürettiğine yönelik vurguları köy romanının doğuşuna öncülük eder. Özellikle geçmiş-şimdi-gelecek döngüsü içerisinde sosyolojik ve kültürel hareketliliğin bir göstereni olan mekân bağlamında köyü; mekâna ruhunu veren özne olarak ise köylüyü, tanıklık ve yaşanmışlık içermeyen bir muhayyileden süzülerek duyumsayan İstanbullu yazarların eserlerinden farklı olarak artık köy ve köylü, Türk edebiyatına kazandırılan yeni bir soluk ve verimli bir kaynak olur.

Köy romanının neredeyse hazırlayıcısı denebilecek *Bizim Köy* adlı romanıyla Mahmut Makal'ın, romantik bir bakıştan uzak, gerçekçi bir yaklaşımla köydeki yaşam koşullarını ve yoksulluk içinde kıvranan insanları okura tanıtmaya birlikte köye ve köylüye ilgi artar. Bu dönemde edebî eser verecek olgunluğa erişmiş, Köy Enstitülerinden yetişen yazarların birer gözlemci duyarlılığıyla Anadolu ve insanını çok yönlü tanıtmaya başlaması, dönem içerisinde yaşanan iktidar değişikliği, şehir-köy karşıtlığı üzerinden temellendirilen politikalar, tarımda makineleşme ve sanayileşmenin beraberinde getirdiği sosyo-politik değişimler ve toprak sorunu köye yönelişin nedenleri arasındadır.

Genel olarak toprak sorununa bağlı ezen-ezilen, sömüren-sömürülen arasındaki sosyolojik ve ekonomik ilişkiler ile şehirli-köylü çatışmasının konu olduğu köy romanında şehir, "yaşam modelleri ve iktidar hiyerarşileriyle kırsal dünyayı ekonomik, kültürel ve ahlâkî açıdan sömüren, ezen ve dışlayan başlıca gerçeklik olarak" ele alınır (Saraçgil, 2001, s. 317). Köy ise romanda toplumcu gerçekçi bakış açısını benimsemiş yazarlarca, ekonomik nedenlerle tezahür eden

çatışmaya ve yaşanan sorunlara bir çözüm olarak sosyalist değerlerin yeşereceği ve çare olacağı ideolojik bir mekân olarak önemsenir.

Reşat Enis Aygen'in *Toprak Kokusu* romanının çektiği dikkat neticesinde, ucuz iş gücünün yaygın olduğu ve toprak sahipleri ile toprağı olmayan köylüler arasındaki sınıfsal farkların oldukça keskinleştiği bir bölge olarak Çukurova, Anadolu'nun diğer bölgelerine göre topladığı ilgiyle ayrılarak köy romanına işlerlik sağlar. Bununla birlikte Çukurova, ideolojik söylemlerini görünür ve geçerli kılmak amacıyla aradıkları mekân ihtiyacını da karşılayarak toplumcu gerçekçi yazarlar tarafından "İstanbul ile suni köy-kırsal hayatı arasına sıkışan Türk romanına" (Ünser, 2021, s. 125-126) kazandırılmış olur.

Çukurova'yı bir dekordan ziyade neredeyse romanın başat ögesi olarak kurgulayan toplumcu gerçekçi yazarlardan biri de Orhan Kemal'dir. Çukurova'da doğup büyüyen Orhan Kemal romanlarının konularını, "ekmek kavgası içinde geçen çocukluk ve gençlik dönemleri içinde hayatın karşısına çıkardığı fırsatlarla yakından tanıdığı çevrelerden" (Gündüz, 2014, s. 449) alır. Orhan Kemal, romanlarında ağır koşullar altında çalışan fabrika işçilerini, ağa tarafından zulüm gören ırgıtları, köyden kente göç ederek şehir hayatına uyum sağlama çabasında olan insanları ve gecekondu çevresini anlatır. Bu yöndeki romanlarının başarısının başlıca nedenleri arasında Çukurova'yı ve insanlarını yakından tanıması ile eserlerinin edebî estetik araçları kullanma becerisiyle birleştirdiği gözleme dayalı olması değerlendirilebilir.

Orhan Kemal, ilk baskısı 1954 yılında yayımlanan ve en başarılı eserlerinden kabul edilen *Bereketli Topraklar Üzerinde* romanında, Çukurova ve insanının içinde bulunduğu koşullar ile şehir-köy çatışmasının yansımalarını ele alır. Romanda "fabrika, tarım ve yapı işçiliği örneklerinden hareketle iş sektörlerinin her kademesine sinen kapitalist anlayışın uğrattığı manevi tahribatlar yansıtılırken bu anlayışın yoz bireyler hâline dönüştürdüğü kişilerin tükenişleri" (Eliuz & Armağan, 2020, s. 208) vurgulanır.

Bereketli Topraklar Üzerinde romanı, gerek karakterlerinin sergiledikleri erkeklik pratiklerinin yazarın bu erkekliklerle sıklıkla temas ettiği öz yaşamından hareketle gözleme dayalı bir kurgunun verimi olması gerekse eril-dişil ayrımının sürekli üretim hâlinde olduğu fabrika, şantiye, çiftlik gibi 'cinsiyetlendirilmiş mekânlar' içerisinde erkeklikler arasındaki ilişkileri ele alması gibi nedenlerle erkekliğin köyden şehre uzanan bağlamda toplumcu gerçekçi romanda ele alınış biçimini örnekler. Ayrıca roman şehir-köy çatışması ile gelişmişlik ve modernlik ekseninde şehrin sağladığı üstünlüğü temsil eden erkeklikler ile ezilen, horlanan, aşağılanan köylü erkeklikler arasındaki ilişkileri yansıtır. Dolayısıyla roman, gerçekçi bir bakışla kırsal dünyaya yönelen yazarın, şehirli ve şehir dışında kalan erkeklik modellerini ele alış biçimlerini anlama konusunda verimli bir kaynak konumundadır. *Bereketli Topraklar Üzerinde* romanını bu doğrultuda değerlendirmek amacıyla erkeklik kuramı hakkında bilgi verilecek, kuramın sunduğu yaklaşımla roman çözümlenmeye çalışılacaktır.

Kuramsal Çerçeve: Erkeklik ve Erkeklikler

1960'lı yıllarda başlayıp 1970'lerin sonlarına dek uzanan bir dönemi kapsayan ikinci dalga feminizmin cinsiyet eşitsizliğine odaklanan yönüyle doğan kadın çalışmaları, yine bu dönemde akademik bir çalışma alanı hâline gelmiştir. Ancak toplumsal cinsiyet tartışmasının kuramsal bir zemin kazanarak gelişmeye başladığı bu dönemde erkek kimliğine yönelik ilgi cılız kalmış, toplumsal cinsiyet düzeninin bir diğer öznesi olan erkekliğin ne olduğu sorusuna yönelik arayışlar 1980'li yılları beklemiştir. Toplumsal cinsiyet tartışmalarının sosyoloji, psikoloji gibi birçok disiplinle beslenerek kuramsal bir boyut kazanmasına rağmen erkeklik çalışmalarının 1970'li yıllarda başlayamamasını bir nevi "körlük" olarak tanımlayan Serpil Sancar'a göre bu gecikmenin nedeni, feminist düşünürlerin patriarkil ataerkillik kavramı etrafında yoğunlaşması ancak kavramın erkeklerin denetimleri altındaki toplumsal kurumların uygulamalarının yarattığı kadın ayrımcılığını anlamada elverişli olmasına rağmen erkeklerin sahip oldukları iktidarı oluşturma, koruma süreçleri

ile iktidara sahip olmak için kendi aralarındaki çatışma ve paylaşma sorunlarına cevap verememesidir (Sancar, 2009, s. 21-22).

Patriarki kavramının 1980'li yıllarda biyolojik indirgemeci bulunarak sadece erkek egemenliği savını içermesi nedeniyle eleştirilmesi ve erkekliği doğuştan sahip olunan doğal bir hâl olarak tanımlayan biyoloji temelli cinsiyet tanımının erkekliği açıklamada yetersiz olduğuna yönelik kabuller, erkekliğin bir kimlik yapılandırma sistemi içerisinde ve tıpkı kadınlık gibi cinsiyetlendirilmiş toplumsal ilişkilerin ürünü olduğunu iddia eden çalışmaların önünü açar. Bu çalışmaların merkezine aldığı sorulara aranan cevaplarla "cinsiyetlendirilmiş toplumsal ilişkiler nosyonu, biyoloji vurgusunun yanına yerleşir." (Günay-Erkol, 2018, s. 16.)

İktidar ilişkileri ve günlük hayatın cinsiyet politikaları üzerinden biçimlenen bir yapı içerisinde anlaşılmaya çalışılan erkekliğin, tarihsel, kültürel ve sosyolojik bir inşa ve kurgunun ürünü olduğuna yönelik vurgu kuramsallaştırılarak "toplumsal bir kategori" olarak ele alınmaya başlaması 1990'lı yılları bulur (Zeybekoğlu, 2013, s. 69). Belirli bir zaman ve coğrafyada aile, okul, ordu, bürokrasi, iş yerleri gibi kurumlar arasındaki ilişkiler aracılığı ile toplumsal cinsiyet rollerinin inşa edilip meşrulaştırıldığına yönelik dikkatlerle birlikte "erkek kardeşliği olarak adlandırılan yatay ilişkilerdeki rekabetin ve hınç duygusunun da altı çizilerek" (Günay-Erkol, 2018, s. 16) erkeklik çalışmaları yeni soruların cevaplarının arandığı disiplinler arası bir akademik bir çalışma alanı hâline gelir.

Günümüzde erkeklik çalışmaları, sosyolojiden psikolojiye, siyasetten dilbilime, tarihten edebiyata dek uzanan geniş bir çerçevede farklı disiplinleri bir araya getirerek erkekliğin inşasını sağlayan kurumsal ve toplumsal süreçleri inceleyen bir çalışma alanı niteliği kazanmıştır. Özellikle alanın, gelişip olgunlaşmasında önemli rolü olan feminizm çatısı altından ayrılarak müstakil bir çalışma alanı hâline gelmesinde cinsel politikanın üretilme ve değişim süreçlerini ele alan, toplumsal cinsiyet sistemi ile iktidar arasındaki ilişkileri anlamayı önceleyen, hegemonik erkekliklerle farklı erkeklik kategorileri arasındaki ilişkileri çözümleyen öncü çalışmalarıyla R.W. Connell'in büyük katkı sağladığı kabul edilir.

Connell, *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar* başlığıyla çevrilen çalışmasında, geniş yankı uyandıran hegemonik erkeklik teorisini tartışarak, erkeklerin toplumsal yaşama düzen verip egemen olmalarını sağladıkları *iktidar*, erkeklerin güdümünde emeğin erkekler ile kadınlar arasında ayrıştırıldığı *iş bölümü* ve cinsel arzusunun belirlediği toplumsal ilişkiler olarak ele aldığı *kateksis* kavramlarının üç temel ayağı olduğu toplumsal cinsiyet sistemini çözümler (Connell, 2019a). Connell'in toplumsal cinsiyet sistemi olarak adlandırdığı yapı, erkeklerin iktidar ilişkilerini denetleyip ayrıcalıklarından yararlandıkları bir düzeni ifade eder. Buna düzene göre kadınlık ve erkeklik biçimlerinin karşılıklı ilişkisini belirleyen, Connell'in "tek bir yapısal gerçek" olarak nitelediği "erkeklerin kadınlar üzerindeki küresel egemenliği"dir (Connell, 2019a, s. 267). Bu küresel egemenlik, kuşaktan kuşağa aktarılan egemen erkeklik değerlerinin kültürel pratiklerin oluşturduğu alışkanlıklarla aktarılması ve aile, devlet, ordu, piyasa gibi kurumlar hüneriyle toplumsallaştırılarak meşrulaştırılması sayesinde erkeklik değerlerinin benimsenmesini olanaklı kılan hegemonik ilişkileri ortaya çıkarır ve bu sayede varlığını devam ettirir. Connell'in vurguladığı hegemonik ilişkiler ağı, "bir bütün olarak toplumda hegemonik bir erkeklik biçimini tanımlayan erkeklerarası ilişkilerin ana temelini" meydana getirmektedir (Connell, 2019a, s. 267-268).

Hegemonya terimini Gramsci'den ödünçleyerek erkeklikle ilişkilendiren Connell, hegemonik erkekliğin "genel bir erkek cinsiyet rolü" görüşünden oldukça farklı olduğunu belirtir. Connell'e göre hegemonik erkeklik, "daima kadınlarla ilgili olduğu kadar, ikincil konuma itilmiş çeşitli erkeklik biçimleriyle ilgili olarak da inşa edilmektedir." (Connell, 2019a, s. 268). Zira Connell'e göre hegemonik erkeklik, "iktidar çekişmelerinin ötesine geçerek özel yaşamın ve kültürel süreçlerin örgütlenmesine sızan bir toplumsal güçler oyununda kazanılan, toplumsal üstünlük"tür (Connell, 2019a, s. 269).

Güce dayalı üstünlük üzerinden hegemonya kavramına dair yaygın anlayışların düzeltilme ihtiyacının olduğunu işaret ederek hegemonyanın “mutlak kültürel egemenlik, seçeneklerin ortadan kaldırılması” anlamına gelmediğini vurgulayan Connell, hegemonyanın “güçler dengesi içinde, diğer bir deyişle bir oyun esnasında, kazanılan üstünlük” yönünün altını çizerek (Connell, 2019a, s. 269). Bu yönüyle de hegemonik erkekliğin gerek varlığını temellendiren gerekse de iktidarının devamlılığı için zorunlu olarak var olması gereken diğer erkeklikleri ortadan kaldırmak yerine ikincil konuma indirgediğini belirtir. Ancak ikincil konuma indirgenen tâbi kılınmış erkeklikler, hegemonik erkeklikle çatışma içerisinde olmayıp, aksine hegemonik erkeklik değerlerinin ayakta tutulabilmesi için hegemonyaya rıza göstererek iş birliği içindedir ve bu iş birliğinin hayatî bir nedeni vardır: Öznesi hegemonik erkeklik ya da tâbi kılınmış erkekliklerin olması fark etmeksizin her türlü erkeklik modellerince ataerkinin erkekten gerçekleştirmesini beklediği varoluşsal amacın, kadınlar üzerinde kurulan ‘tahakküm’ olmasıdır. Dolayısıyla Connell’e göre hegemonik erkeklik aracılığıyla “erkeklerin kadınlar üzerindeki egemenliğini kurumsallaştıran pratikler” korunur ve daha da önemlisi hegemonik erkeklik, tâbi kılınmış erkekliklerin de çıkar elde edeceği, kadınlar üzerindeki “başarılı bir ortak strateji”nin (2019a, s. 271) sonucu olan ‘tahakküm’ü görünür kılar. Ayrıca kurulan bu tahakküm, “söylemle sıkı(laştırılmış), doğal(laştırılmış) ve içsel(leştirilmiş) bir meşruiyet zemini” ile pekiştirilir (Sayak, 2019, s. 363-364). Bu bağlamda hegemonik erkekliğin toplumsal cinsiyet sistemi içerisinde sürdürülebilmesinin temel nedeni, “erkeklerin çoğunun kadınların tâbi kılınmasından faydalananı olması ve hegemonik erkekliğin de bu üstünlüğü kültürel olarak ifade etmesi”dir (Connell, 2019a, s. 271).

Her ne kadar hegemonik erkeklik tarafından ikincilleştirilmelerine, hatta ‘öteki erkeklikler’ özelinde marjinalleştirilmesine rağmen, tâbi kılınan erkeklerin de çıkarına olacak şekilde hegemonik erkekliğin kadın üzerinde kurduğu tahakküm, erkekliklerin toplumsal cinsiyet düzeni içerisindeki konumlarını garantileyerek, hegemonik erkeklik değerlerinin idealleştirilmesini sağlar ve böylece hegemonik erkeklik diğer erkeklik kategorilerinin de kendilerini konumlandıkları bir ideal hâline gelir. Ancak kavramın meslek, ırk, sınıf, belirli bir zaman ve mekânda sahip olunan toplumsal ve kültürel değerler gibi cinsiyetle ilişkili olmayan farklı ayrımlarla anlam kazanması nedeniyle hegemonik erkeklik, “çeşitli boyutları bulunan bir kurgu”dur ve “kuralları bükülebilir” (Günay-Erkol, 2019, s. 65). Yine bu bağlamda belirli bir zaman ve mekân içerisinde normları belirli ve durağan bir tek ‘erkeklik’ modelinden söz etmek yerine dinamik, değişken ve toplumsal değişmelere göre de şekillenerek konumlanan, birden çok ‘erkeklikler’ olduğunu belirtmek gerekir. Sancar bu doğrultuda, hegemonik erkekliğin farklı erkeklik kategorilerini ürettiğini vurgular:

“Aslında kadınların topyekun denetim altında tutulması gibi ortak bir çıkar etrafında kalıcı biçimde eklemelenmiş bir erkek egemenliğinden bahsetmek yerine, çoğul, çatışmalı, birbiriyle uyumsuz, ya da birbiriyle ilişkisiz çok sayıda farklı erkeklik deneyimlerinin yaşanmakta olduğu bir ‘erkek egemenliği’nden bahsetmek daha doğru olabilir. Erkek egemen toplum kavramı, aynı zamanda, farklı erkeklikler arasındaki hiyerarşi ve iktidar mücadelelerine dikkat çeker ve devlet, ordu, işgücü piyasası gibi kurumlaşmış patriarki alanlarındaki yapılanmış erkek egemenliğine özel vurgu yaparak doğrudan siyasal iktidar ilişkilerine gönderme yapar. Öte yandan, bazı kadınlar, gücü elinde tutan erkeklerle işbirliği yaparak, eril iktidardan pay alabilir ve çıkarlarını diğer ezilen kadınlardan farklılaştırarak egemen erkek çıkarlarıyla eklemelenmiş ilişkiler kurabilirler.” (2009, s. 17-18).

Erkeklik çalışmaları literatürünün oldukça önemli teorik araçlarından olan ve disiplinler arası toplumsal cinsiyet çalışmalarında sıklıkla referans alınan hegemonik erkeklik teorisiyle ilgili önemli çalışmalar yapan isimlerden biri de James W. Messerschmidt’tir. Messerschmidt, hegemonik erkeklik kavramının Connell’in ilgili çalışmalarından bu yana geçirdiği süreci ele aldığı, Türkçeye *Hegemonik Erkeklik: Formülasyon, Yeniden Formülasyon ve Genişleme* başlığıyla çevrilen çalışmasında erkekliğin, “bireylerin bedenlerine veya kişilik özelliklerine gömülmüş bir sabit öz” olmadığını belirtir ve erkeklikleri “toplumsal eylem içerisinde hayata geçen uygulama biçimleri” olarak tanımlar (Messerschmidt, 2019, s. 70).

Toplumsal cinsiyet hegemonyasının bir güç ilişkisi içerdiğini vurgulayan Messerschmidt, hegemonik erkekliği, “erkeklerle kadınlar, erkeklikle kadınlık ve erkekler arasındaki eşitsiz ilişkiyi meşrulaştıran erkeklikler” olarak tanımlar. Tıpkı Connell gibi Messerschmidt de güce dayalı hegemonik ilişkilerin merkezinde bulunan hegemonik erkekliğin, mutlak bir meşruiyet ve kontrol vurgusu içermediğini, aksine “kültürel etki ve söylemsel ikna etme, rıza ve uyumu teşvik etme” araçlarıyla başarılı olduğunu ifade eder. Messerschmidt’e göre hegemonik erkeklik pratiklerinin “hem ilişkisel hem de söylemsel sosyal yapılar” kurma becerisi, bu başarının temel nedenlerindendir (Messerschmidt, 2019, s. 200).

Cinsiyetler arasındaki eşit olmayan ilişkileri doğallaştıran yapıların algılanış ve hegemonya kavramını karşıladığı ‘eril tahakküm’ün toplumsal temeller üzerinde inşa edilmiş biçimlerini çözümleyen isimlerden biri de P. Bourdieu’dur. Bourdieu’ya göre eril tahakküm, “doğanın, nesnellığe kazanmış farklılıkları olarak, ayrıklıklar ve ayırt edici özellikler olarak” tescil edilen ve “doğalmış gibi görünen bir farklılıklar sistemi”ne eklenen bilişsel şemalar aracılığıyla gerçekleşir. Bu şemalar güçlü/zayıf, üst/alt, büyük/küçük vb. gibi kısaca şeyleri eril ve dişil olarak kodlar ve barındırdığı semboller ile tahakkümün doğallaştırılmasını sağlar. Dolayısıyla Bourdieu’ya göre erkeklik, “ilişkisel bir kavramdır” ve “diğer erkeklerin önünde ve onlar için, kadınlığa karşıt olarak ve herşeyden önce kişinin kendi içindeki bir tür dişil korkusu içinde inşa edilmiştir.” (2018, s. 71). Benzer şekilde erkeklik-kadınlık, eril-dişil ayrımını üreten simgesel içeriklerin “toplumsal olarak inşa edilmiş cinsiyet”le etkileşim içinde olduğunu belirten Genevieve Lloyd’a göre erkeklik, “düşüncelerin felsefi olarak dile getirilişlerinde ve akıl ideallerinin derinliklerinde gömülü olan” ve bireyin kendisini “erkek veya kadın olarak görme biçimlerinin üzerinde doğrudan belirleyici etkiye sahip akılyürütme biçimlerinin oluşturucusu” bir metafordur (2015, s. 10-11).

Bilişsel şemalar ve akılyürütme biçimleri gibi toplumsal kurumlar da erkekliği yapılandırma araçlarının başlıcalarındandır. Dolayısıyla kadınlık ve diğer erkeklik kategorilerini egemen erkeklik değerleriyle şekillendiren ve cinsiyete dayalı insanın hegemonik ilişkiler ağını meşrulaştıran toplumsal kurumlar, cinsiyetlendirme stratejilerinde oldukça önemli bir rol oynar. Connell, “belirli bir kurumdaki toplumsal cinsiyet ilişkilerinin etkileşim durumu”nu, “toplumsal cinsiyet rejimi” olarak tanımlar ve aile, devlet, piyasa, sokak, arkadaşlık grupları gibi sosyal çevrelerin de içinde bulunduğu, kısaca gündelik hayatı kuşatan bütün toplumsal kurumların toplumsal cinsiyet ilişkilerine bağlı olarak yapılandırıldığını ifade eder (2019a, s. 181-182). Dolayısıyla toplumsal cinsiyet rejimleri farklılaştırıcı pratik kümeleri aracılığıyla cinsiyetleri hem kendi arasında hem de karşılıklı olarak etkileyerek toplumsal cinsiyet rollerini inşa eder.

Hegemonik erkekliğin inşasını mümkün kılan bir diğer araç, kadınlar ve tâbi kılınmış erkeklikler arasındaki iktidar ilişkilerine dayalı hiyerarşik yapıdır. Toplumsal cinsiyet, ırk, sınıf, gibi cinsiyetle ilişkili olmayan farklı ayrımlar ve bu farklar üzerinden aidiyet geliştirip kimlik kazanan erkeklikler arasındaki etkileşim nedeniyle oluşan hegemonik olmayan erkeklik pratikleri, hiyerarşik yapılanmanın temelini oluşturur. Connell, hegemonik erkeklik teorisini geliştirdiği *Erkeklikler* (2019b) adlı çalışmasında hiyerarşik yapının en üst basamağında bulunan hegemonik erkeklik dışında, iktidar, iş bölümü ve kateksis ilişkisinin belirlediği farklı erkeklik kategorilerinin de bulunduğunu ifade eder ve bu kategorileri “İşbirlikçi Erkeklik”, “Madun Erkeklik” ve “Marjinal Erkeklik” olarak tanımlar.

Madun erkeklikler, homoseksüel erkek kimliğinin işaretlenmesinin de ötesinde, heteroseksüel erkeklerin homoseksüel erkekler üzerinde uygulamalarıyla dışsallaştırılan, dişil unsurlarla ilişkilendirilen ve özetle hegemonik erkeklik değerlerinin zıddı nitelikleri barındıran erkeklikler olarak değerlendirilebilir. Ataerkil düzenin erkeklerle salık verdiği güçlü, dinamik, akıllı vb. gibi kısaca ‘eril’ niteliklerden uzak ve olumsuzlanmış davranış örüntüleriyle ilişkilendirirler.

İşbirlikçi ya da suç ortağı erkeklikler, toplumsal cinsiyet düzeni içerisinde hegemonik erkeğin sahip olduğu olanaklardan yararlanan, ancak bu yararı kendisini ikincil konuma getirerek

hegemonik erkeklik aracılığıyla sağlayan erkeklikler olarak değerlendirilebilir. Hegemonik erkekliğin bir alt basamağında bulunan işbirlikçi erkeklik, “hegemonik erkeklikler kadar aktif bir rol üstlenmemekle birlikte, ataerkilliğe onay vererek kadınların ezilme ve ikincilleştirilmelerinden faydalanırlar” ve “hegemonik erkekliklerden farklı olarak elini kirletmeden ataerkil pay”dan yararlanırlar (Bozok, 2011, s.47).

Hegemonik ve işbirlikçi erkekliklere göre daha dezavantajlı konumda bulunan marjinal erkeklikler ise, azınlıklar ve alt sınıf erkekliklerini işaret eder. Özetle “sınıf, etnisite, engellilik durumu gibi toplumsal cinsiyet dışında kalan ancak toplumsal konumlanışı hakkında bilgi veren özellikleri” nedeniyle “standardın (veya ‘idealin’) dışında olup ‘marjinal’ olarak nitelendirilebilecek bütün erkeklikler” bu kategoride değerlendirilebilir (Sığın & Canatan, 2018, s. 169).

Literatürün sunduğu bu kuramsal yaklaşımla bir sonraki bölümde *Bereketli Topraklar Üzerinde* romanında piyasa, aile, arkadaşlık grupları gibi toplumsal kurumların inşa ettiği ‘toplumsal cinsiyet rejimi’ bağlamında şehirli-köylü erkeklik temsilleri, bu erkeklikler arasındaki iktidar ilişkileri, romandaki kadın karakterlerin yürüttükleri stratejilerle ataerkil pay elde etme ve cinsiyetlendirilmiş mekânlarda yansıtılan hegemonik erkeklik ile ikincilleştirilmiş erkeklik değerlerinin ele alınış biçimleri anlaşılmaya çalışılacaktır. Ayrıca romandan hareketle toplumcu gerçekçi romanın ileri sürdüğü tezler ve ideallerin erkeklik kurgusuna etkileri irdelenecektir.

Bereketli Topraklar Üzerinde: Erkek Olmak

Bereketli Topraklar Üzerinde romanında, 1940-1950’li yıllarda Sivas’ın Ç. köyünden iş bulmak umuduyla yolculuğa çıkarak Çukurova’ya giden İflahsızın Yusuf, Pehlivan Ali ve Köse Hasan adlı üç köylünün, fabrika-şantiye-çiftlik üçgeninde ele alınan zor şartlar altındaki çalışma hayatları anlatılır. Otuz bölümden oluşan roman, Berna Moran’ın işaret ettiği üzere “ayrış-savaşım-dönüşüm” içeren bir tür “yolculuk” üzerine kurulmuştur (Moran, 2012, s. 49). Moran, romanın ilk iki bölümünü yolculuğun başlangıcı, devam eden yirmi altı bölümü Çukurova faslı ve son iki bölümü de köye dönüş olarak ayırır. Benzer şekilde İnci Enginün de romanın, karakterlerin masallarda olduğu gibi “hayallerini gerçekleştirmek” uğruna çıktıkları bir yolculuk üzerine kurulduğunu vurgular (Enginün, 2014, s. 354).

Destanlardan masallara, efsanelerden halk hikâyelerine dek gerek Türk edebiyatı gerekse ulusal edebiyatlarda yaygınlıkla kullanılan bir tema olan yolculuk, kahramanın varoluş amacını aradığı, tecrübesizlikten olgunluğa erişmek adına türlü zorluklarla karşılaşarak sındığı, kendisini amacından saptırmak isteyen güçlerle mücadele ettiği ve sonunda da verdiği mücadeleyi kazanarak elde ettiği zaferini sembolize eden bir nesne yahut bir değerler manzumesi ile başladığı yere döndüğü bir ‘erginleşme’ sürecini ifade eder. Bu metaforun sağladığı imkânlarla, *Bereketli Topraklar Üzerinde* romanı, erkekliğin çocukluktan başlayarak evlilik, babalık, arkadaşlık grupları, askerlik, iş hayatı gibi sosyalizasyon süreçleri ile toplumsal ilişkiler içerisinde tanımlanan bir inşa olması ve ataerkil düzen içerisinde erkeğin sahip olduğu ayrıcalıklar için bir bedel ödemesi gerektiğinden hareketle, ‘erkek olma yolculuğu’ üzerinden okunabilir. Zira romandaki karakterler, geleneksel ve aile içi yakın ilişkilerin kimlik kazandırıcı kodlarıyla örülü bir düzeni ifade eden ‘hane’den, rekabete ve çatışmaya dayalı ‘bilinmez’ bir ‘piyasa’ düzenine eklemelenmek amacıyla bir yolculuğa çıkarlar. Bu yolculukta fabrika, şantiye, çiftlik gibi cinsiyetlendirilmiş mekânlarda hiç tanımadıkları erkeklikler ve pratikleri ile rekabet ederler, ağa-ırgatbaşı gibi otoriteyi ve hegemonik erkeklik değerlerini temsil eden güçlerle erkeklik değerlerinin sınanacağı bir mücadele içerisine girerler. Açlık, şiddet, zulüm, ağır iş koşulları, sömürüye dayalı çalışma hayatı gibi zorlukları barındıracak bu zorlu yolculuğun amacı, “erkek olmak-hissetmek-kabul edilmek” (Sancar, 2009, s. 58) şeklinde formüle edilebilecek erkeklik normlarının başat öğelerinden olan iş edinmektir. Bu bağlamda Moran’ın roman bölümlerini tasnifine atıfla, romanın ilk iki bölümü henüz erkekliği onaylanmamış ve toplumsal kabul görmemiş kahramanların erkek olma yolculuğunun başlangıcı, devam eden yirmi altı bölüm kahramanların Çukurova’daki iş hayatında temas edecekleri

hegemonik ve diğer erkekliklerle olan mücadele, geliştirecekleri ilişkiler ve son iki bölüm de ödenen bedellerle kazanılan erkek olmanın tamamlandığı bölümler olarak değerlendirilebilir.

Roman, Ç. köyünün erkeklerinin şehre iş aramak için çıktıkları yolculukların anılması ile başlar. Bir bölümü Kayseri ve Sivas'ın yolunu tutacakken İflahsızın Yusuf, Köse Hasan ve Pehlivan Ali Çukurova'ya giden treni beklerler. Arkadaşlık ilişkilerinin güçlü olduğu ve çoğunlukla birlikte vakit geçiren bu üç arkadaş içerisinde şehri ve iş hayatını tanıyan, Sivas'ta bir atölyede iki ay hamallık yapmış İflahsızın Yusuf'tur. Ufak tefek, zayıf, çelimsiz, evli ve çocukları olan Köse Hasan ve güçlü, kuvvetli, henüz sözlenmiş Pehlivan Ali ilk kez köylerinden dışarı çıkacaktır.

İflahsızın Yusuf ve Köse Hasan'ın evli ve baba olmaları, aslında birtakım erkeklik normlarına daha yolculuk öncesinde sahip olduklarına işaret eder. Zira babalık, "erkekliğin nihai olarak toplumsal kabul gördüğü", kültürel erkeklik değeri olarak onaylandığı bir alandır ve ataerkil toplumsal ilişkilerin merkezini oluşturur (Bozok, 2018. s. 32). Bu bağlamda oldukça belirleyici düzeyde erkeklik normlarını imleyen babalık kazanımı, İflahsızın Yusuf ile Köse Hasan'ın eril piyasaya sosyalizasyon süreçlerini etkileyecektir. "Erkeğin karısını hamile bırakması, kendisine bağımlı olanların -diğer bir deyişle ailesinin ve çocuklarının- bakımını sağlaması, ailesini koruması ve kişisel özerklik sahibi olması" (Gilmore'dan aktaran Bozok, 2018. s.33) ise ataerkil düzen içerisinde kadına kurulan tahakkümün bir göstereni olarak İflahsızın Yusuf ile Köse Hasan'ın erilliklerini sembolize eder. Zira evlilik "kadın-erkek her iki cins için de olgunluk çağına geçişin ilk işareti"dir ve evlilik kurumu sayesinde erkek, 'erk'e ve 'sahip'liğe gönderme yapan "er veya evli olarak" tanımlanırken aynı zamanda erkeğin "cinsel kimliğiyle ilgili her türlü belirsizlik" mutlak şekilde ortadan kaldırılır (Saraçgil, 2001, s. 56). Ancak İflahsızın Yusuf ve Köse Hasan'ın erkek olma sosyalizasyonlarının tamamlanması için eksik olan parçayı, 'iş'i elde etmeleri gerekecektir.

İflahsızın Yusuf'un diğerlerine göre şehre yönelik görece bir tecrübeye sahip olduğu anlaşılrsa da şehir kültürüne olan yabancılıkları her fırsatta yazar tarafından su yüzüne çıkarılır. İflahsızın Yusuf, Çukurova'ya giden treni bekledikleri istasyonda, "dille tarifi mümkün olmayan" (Orhan Kemal, 1972, s. 9) şehri, "cin'e benzettiği, tuzaklar kuran, dolaplar çeviren, "yek ekmeğe" muhtaç bırakacak kadar kötücül gördükleri şehir insanının tehlikelerini ve neredeyse bir leitmotif gibi roman boyunca her fırsatta tekrarlanacak emmisinin şehir ve şehirliye yönelik nasihatlerini arkadaşlarına aktarır:

"Emmim derdi ki, dedi, gurbete düştün mü, sılayı unutacaksın derdi. Unutmadın mı, kor insana pek derdi. İş miş tutamazsın, aklın fikrin dağılır." (Orhan Kemal, 1972, s. 10)

"Emmim derdi ki, siz siz olun şehirliye engin yerinizi vermeyin derdi. İnsan dediğin delinmedik kabağa girmeli. Şehirliye hımbıl görünmeyelim Ali!" (Orhan Kemal, 1972, s. 37)

"Emmim derdi ki, siz siz olun şehirlinin suyuna göre gidin, şehirli ak derse siz kara demeyin derdi." (Orhan Kemal, 1972, s. 40)

"Şehir adamı yeyime alışkın olur. Emmim derdi ki, siz siz olun, şehirliye yeyimi eksik etmeyin derdi." (Orhan Kemal, 1972, s. 42)

"Bilmek lazım. Emmim derdi ki, siz siz olun şehirlinin fendine düşmeyin. Sizi vallaha yek ekmeğe mühtaç ederler derdi!" (Orhan Kemal, 1972, s. 57)

Köse Hasan ve Pehlivan Ali'nin sıklıkla alaya aldıkları, kulak ardı ettikleri, roman içerisindeki örneklerin çoğaltılabileceği nasihatlerle aslında bir şehirli portresi çizilir ve yapılacak yolculukta karşılaşılabilecek güçlerin nitelikleri tasvir edilir. İflahsızın Yusuf'un emmisinin anlattığı şehirli tipi, her ne kadar kötücüllük bağlamında ele alınsa da güçlülük, akıllılık, tutarlılık, sertlik gibi hegemonik erkeklik değerleri ve eril kodlarla örülüdür. Bu anlamda emminin nasihatleri aracılığıyla hegemonik erkeklik değerleri ve iş arama umuduyla yapılan yolculukta rekabet edilecek erkeklik pratikleri tanımlanmış olur. İflahsızın Yusuf'un arkadaşlarına göre şehir

tecrübesinin olması ve nasihatlere olan sıkı sıkıya bağlılığıyla elde ettiği bilişsel farkındalık sayesinde karşılaştığı erkeklik modelleriyle kurduğu olumlu ilişkiler, romanın sonunda türlü zorlukları aşır köye dönebilen tek kişinin kendisi olmasının nedenleri arasında olacaktır.

Romanın başında ataerkil düzen içerisinde hegemonik ilişkilerin bir göstereni olan hane kültürünün kodları olarak okunabilecek “arkadaşlık, kardeşlik, hemşehrilik, hısımlık” gibi geleneksel ilişkiler sıklıkla vurgulanır. Zaten köyden ayrılmadan önce de sürekli birlikte zaman geçiren ve birbirlerini iyi tanıdıkları belirtilen (Orhan Kemal, 1972, s. 5) karakterler, bir ‘öteki’ olarak algıladıkları şehirli kimliğine karşıt bir aidiyetler kümesini benimsediklerini ve bağlı bulundukları hane kültürünün erkeklik normlarını birbirlerine hatırlatırlar. Bu normlar dayanışma, mertlik, cesaret, birlik-beraberlik gibi erkeklik değerleri üzerine kuruludur. Benimsedikleri aidiyetler kümesi ise, erkeklik inşasının önemli ayaklarından, erkeklik değerlerinin aktarıldığı, erkeklik pratikleri ve davranış örüntülerinin öğrenildiği bir toplumsal kurum olan ‘arkadaşlık grubu’nu işaret eder. Piyasaya henüz dâhil olmayan karakterler bu arkadaşlık grubu içerisinde erkekliklerini tanımlarlar ve grubun yansıttığı erkeklik değerlerinden aldıkları güç ve motivasyonla kimliklerini pekiştirirler:

“Allah diyen neden geri kalmış? Basacağız evel Allahın izniyle tabanlarımızı da, gövdelerimizi de. Lakin biz biz; olalım, şehir yerinde göz kulak olalım kendimize kardaşlar. Neden dersiniz, şehir yeri köy yerine benzemez. Şehir adamı köylüyü cin çarpar gibi çarpar. Birbirimize iyice sarılalım, el sözüne kulak asmayalım. Anca beraber, kanca beraber!” (Orhan Kemal, 1972, s. 6)

Irgat yüklü trene binen üç arkadaş, “kış ortasında bile günlük güneşlik” olan “suyu tatlı, ekmeği bol” (Orhan Kemal, 1972, s. 14) Çukurova’ya varmak için sabırsızlanır. Bu yolculuk esnasında şehir tecrübesi olan Veli adında bir genç ile tanışır. Veli, biraz da deneyimlerinden aldığı gururla şehirde gördüklerini, yaptığı işleri ve ustalarıyla, ağalarıyla olan ilişkilerini anlatır:

“– Demek ağaların var?”

– Ağalarım var ya. Her yıl giderim ben. Ağalarımın çiftliğini görseniz... Bir büyük ki. Herifler yıldan yıla altı bin dönüm ekmeye. Dağ taş mahsul olur. Ağanın karısı, ama büyüğü değil, küçüğü, zorlu avrattır. Geçen yıl dedi ki, her yıl gel dedi ki!” (Orhan Kemal, 1972, s. 14)

“– Doğru, açık. Yol tozlu yol, uçuyoruz. Makineyi ağan sürüyor, patoz ustası yanında. Ben arkadayım. Görenler beni ağa bellerler. Meşin yastıklara bir kasıldım, bacak bacak üstüne de attım mı? Eh!” (Orhan Kemal, 1972, s. 19)

Veli’nin anlattıkları karşısında gururu zedelenen üç arkadaş ise Veli’ye karşılık olarak Çukurova’da fabrika sahibi bir hemşehrilerinin olduğunu, mektupla haberleştiklerini ve kendilerine iş vereceğini söyler. Üç arkadaşın Veli’ye olan öfkesi, ‘fabrikatör’ hemşehrilerini övme derecelerini de belirler:

“Üç arkadaş üç yandan atıldı:

– Töbe de!

– Hemşerimiz gibi var mı?

– Bizim hemşerimiz...

– Senin bildiğin hemşerilerden değil!

– Allah hemşerimizin her tuttuğunu altın etsin!

– Hiç kimse hemşerimiz gibi olamaz.

– Tabii olamaz.

– Olamaz tabii.

- Bizi bir görünce...
- Abooo...
- Hemşerilerim gelmiş diye...
- Yere yurda komaz bizi be!” (Orhan Kemal, 1972, s. 27)

Romanın birçok bölümünde örneklerinin olduğu gerek Veli'nin gerekse üç arkadaşın işçi sınıfı erkekler için hegemonik erkeklik değerlerinin taşıyıcısı olarak değerlendirilebilecek 'fabrikatör, ağa, usta' gibi erkeklik modelleri ile olan ilişkilerini ön plana çıkarması, hegemonik erkekliğin temsil ettiği iktidardan pay alarak kendi erkeklik kimliklerini güçlendirmek içindir. Bir başka deyişle piyasadaki iktidarı sembolize eden 'fabrikatör, ağa, usta' gibi hegemonik erkeklik modelleri, Veli'de dâhil olmak üzere zaten işsizlikleri nedeniyle bir erkeklik krizi içerisinde olan Köse Hasan, Pehlivan Ali ve İflahsızın Yusuf'un kendilerini konumlandıkları bir idealdir. Bu ideale yakınlaşmayı sağlayacak her fırsat, erkeklik krizlerine geçici bir rahatlığın sağlandığı, hegemonik erkeklik değerlerinin 'söylem' ile de olsa erkeklik kimliklerine eklemlendiği ve hissedildiği bir motivasyonu; daha da önemlisi potansiyel bir "hegemonya hakkı iddia etme yeteneği"ni (Connell, 2019a, s. 151) çağırان araçlar olarak değerlendirilebilir.

Trende yolculuk sırasında Veli'nin böbürlenerek yaptığı işleri anlatmasına öfkelenerek sohbe dâhil olan karakterlerden biri de kendisini bir patoz ustası olarak tanıtan Şarkışlalı Yunus'tur. Veli her ne kadar ağa, usta gibi hegemonik erkeklikler üzerinden erkekliğini konumlandırırsa da bir 'usta' olarak iktidar alanın sınırlarının ihlal edildiğini düşündüğünü belli eden bir tepki geliştiren Yunus da, 'kurs'larla edindiği 'alet' bilgisini ve patoz gibi koca bir 'makine'ye hükmetmeyi sağlayan becerilerini sıralamaya başlar:

“Çenesiyle Veli'yi işaret eden Yunus:

– Şu oğlan demin ağasını övdü ya, kulak asma. O kaç paralık adam oluyor da ağa onu otomobiline bindiriyor? Ağa deyip geçiyor musun sen? Levyenin kaç santim idiğini bilmeyen, kurstan çıkmayan, traktörün dilinden anlamayan adamı ağa otomobiline bindirir mi? Koskoca bir ağa be!” (Orhan Kemal, 1972, s. 24-25)

“Makine, motor deyip geçme, dedi. Ben şimdi motor üzerine, makine üzerine kim çıkarsa çıksın önüme, evel Allah, herkesle imtihan olurum. Motor, de, arda dur. İdiğini ciciğini bilirim!” (Orhan Kemal, 1972, s. 25)

Yunus'un örnekte görülebileceği üzere ön plana çıkardığı ve kendisini tanımladığı kavramlar akıl ve kas gücüdür. Romanın birçok bölümünde işçi erkekler kendilerini bu kavramlar etrafında konumlandırırlar. “Endüstriyel kapitalist çalışma düzeninin” bir yandan “fabrikadaki makineyle bütünleşip üretim sürecine eklemlenecek erkek işçinin kas gücüne” bir yandan da “insanın üstün yeteneklerinin temsilcisi olan” ‘akıl’la temellendirildiğini belirten Sancar, bu iki ögeyi “eril gücü” formüle eden özellikler olarak anar (2009, s. 61). Buradan hakaretle Yunus, akıl ve kas gücünün birleşimiyle oluşan bir profesyonelliğe sahip olduğunu vurgulayarak hem erilliğini dikte eder hem de tüm bu yetilerden yoksun gördüğü sohbet ettiği karakterler içinde ‘gerçek erkek’ olarak kendisini gruptan ayırır.

İflahsızın Yusuf, Köse Hasan ve Pehlivan Ali, Çukurova'ya vardıklarında fabrikasında çalışmayı umdukları, hiç tanımadıkları hemşehrilerinin yanına gitmeyi planlar. Karşılaştıkları insanlara hemşehrilerinden bahsederek, geceyi sokakta geçirmek uğruna aradıkları fabrikayı nihayet bulurlar. Gün olduğunda lüks bir arabayla fabrikaya gelenin hemşehrileri olduğunu anlarlar ve fabrikatör hemşehrilerinin dikkatini çekip görüşebilmek için İflahsızın Yusuf arabanın önüne atlar. İş istediklerini yalvarır bir şekilde dillendiren üç arkadaş, fabrikatör hemşehrilik bağları hem de biraz da acıyarak iş verir (Orhan Kemal, 1972, s. 52). Irgatbaşının işçilerden avanta aldığı, zulmün her köşesine sıçradığı fabrikanın çeşitli bölümlerine gönderilen üç arkadaşın Köse Hasan, “kaba hamallığa” dayanan, işçilerin su içinde kaldığı, ayaza kalıp “zatürre”ye yakalandıkları,

hayatta kalabilmek için güçlü, kuvvetli olunmasının neredeyse bir şart olduğu Sulu Koza bölümüne verilir ve çok geçmeden de ağır çalışma koşullarına dayanamayıp ölür.

Daha romanın başında yazarın, “ufak tefek, kupkuru”, (Orhan Kemal, 1972, s. 6) “incecik kol”lu (Orhan Kemal, 1972, s. 33) gibi eril sıfatlardan ve bedensel gücü simgeleyen niteliklerden yoksun olduğunu vurguladığı Köse Hasan’ın ölümünün nedeni, “endüstriyel kapitalizmin kas gücüne dayalı üreticisi olan işçi sınıfı” (Sancar, 2009, s. 221) erkeklik değerlerine sahip ol(a)mayışı ve bu sınıf erkeklerinden beklenen erkeklik performanslarını sağla(ya)mamasıdır. Zira “endüstriyel kapitalizm, fabrika koşullarında, makinelerin bir uzantısı olarak üretim yapacak, kas gücüne dayalı erkek emeği üzerine kurulmuştur” (Sancar, 2009, s. 221) ve fabrika gibi son derece eril bir mekânda üretim çarklarını döndüremeyecek, makineye hükmedemeyecek, eril güce sahip olmayan erkekliklerin yeri yoktur. Ayrıca bedensel bir yoksunluğu imleyen, erkekliğin bedensel vurgusunu yapan ‘sakal-bıyık’ gibi göstergelerden noksanlığı işaret eden, bu bağlamda düşünüldüğünde ‘dişillik’ çağrıştıran “Köse” lakabını, yazarın Hasan’ın eril kodlarla cinsiyetlendirilmiş fabrikada dişil nitelikleri haiz bir karakter yönünü göstermek amacıyla, oldukça bilinçli bir şekilde kurgusal bir araç olarak kullandığı değerlendirilebilir.

Köse Hasan’ın hastalandığını öğrenen, romanın başında birlik ve beraberliğin önemini sürekli yineleyen arkadaşlarının, kas gücüne dayanan erkeklik değerlerinin gereğini yerine getiremeyeceğini fark etmelerinin ardından Köse Hasan’a olan tavırlarının değişmesi de, temelde hemşehrilik bağı üzerine kurulan arkadaşlık grubunda Köse Hasan’ın erkekliğine yönelik onay ve kabulün geçersizleştiğine yönelik bir anlamla okunabilir. Bir başka deyişle erkekliğinin sınıdığı zorluklarla baş edemeyen ve savaşımını kaybeden Köse Hasan’ın erkeklik kaybı yaşadığı, grubun diğer üyeleri İflahsızın Yusuf ve Pehlivan Ali tarafından onaylanarak grubun yansıttığı erillik kaybetmemesini de sağlamak amacıyla Köse Hasan’ın grupla olan bağları sembolik olarak koparılır:

“Pehlivan Ali:

– Aboooo dedi, demek hasta? Ulan sen kendini ne belliyorsun? Vali misin? Kumandar mısın?

– Ben mi? Hâşâ!

– Hâşâ ya. İş gözü yiyemedi dedi, adamı aldı. Fabrika orası fabrika! Sen sen olacaksın, sınıksız tutunacaksın işine. Hastalık neymiş?

Onu hemen unuttular. Samunlarını bölüp aralarına tahin helvası parçalarını yatırıp, iştahla yemeğe başladılar. Köse Hasan aç değildi ama arkadaşlarının hiç olmazsa buyur etmelerini bekliyordu. Etmediler. İçlendi. Böğüründeki sancıyı daha kuvvetle duymağa başladı. Anca beraber kanca beraberdi sözde. Hani? Neredeydi? Demek düşünmeye görmeliydi insan... Ne deyip de ardlarına takılmıştı sanki.” (Orhan Kemal, 1972, s.83)

Avanta vermenin neredeyse ırgatbaşı tarafından zorunlu tutulduğu, bunun bir kural gibi benimsenmesinin salık verildiği, avanta vermeyenin şiddet ve zulüm ile karşılık gördüğü fabrikada avanta vermek sınavıyla İflahsızın Yusuf ve Pehlivan Ali de yüzleşir. İki arkadaş, ırgatbaşı Mâcir Durmuş’a avanta vermemeyi kararlaştırırsa da ırgatbaşı bir yolunu bulup iki arkadaşın kazançlarından pay alır. Durumu hemşehrilere olan fabrikatöre bildirmeye karar verirler ve bir şekilde fabrikatörün odacısına ulaşarak onunla görüşmek istediklerini söylerler. İki arkadaşın şikâyeti fabrikatöre ulaşmadan odacı, ırgatbaşını gördüğü ilk fırsatta şikâyet hakkında ırgatbaşıyla konuşur ancak onun niyeti başkadır:

“Odacı kısaca anlatıverdi.

Kireç kesilen ırgatbaşı:

– Yalan, dedi. Almadım ben kimseden para. Söylemişler yalan, etmişler iftira!

– İyi ya. Gir içeri, anlat ağaya!

Irgatbaşı hep o kireç hâliyle ölçtü, biçti. Sonra teslimden başka çare olmadığımı anlayarak, Odacı'yı kenara çekti:

– Demek geldiler, ettiler beni şikâyet?

– Hem de ikisi iki yandan. Peki ulan, aldığın avantalardan niye beni es geçersin? Bana niye koklatmazsın? Ulan ben senin karnında kaç barsak olduğunu bilirim be!

– Bırak şimdi bunları da bul şunun bir kolayını!” (Orhan Kemal, 1972, s. 90-91)

Irgatbaşının ve odacının hegemonik erkekliği temsil eden fabrikatöre hiyerarşik olarak işçilerden çok daha yakın olması, fabrikatörün hegemonyasından yararlanmalarını sağlayan nedenlerin başında gelir. Elbette ırgatbaşı ve odacının hegemonyaya yakınlığın sunduğu imkânları kullanma biçimi, iş ahlakını tanımlayan değerlerle doğrudan çatışır. Ancak hegemonyayı elde etmenin karşı konulamaz cazibesine yenik düşerek yozlaşma pahasına da olsa hegemonyadan pay alma isteklerini farklı yollardan gerçekleştirebilecekleri, etik olmayan alanlar açmalarına neden olur. Bir başka deyişle, hegemonik olmayan erkekliklerin zaten ataerkil düzen içerisinde ideal olarak sunulan hegemonyayı temsil eden erkekliklere göre kendilerini konumlandırma çabası, gerek avanta almak gibi sembolik şiddet gerekse fiziksel şiddet uygulamalarının nedenleri arasında değerlendirilebilir.

Zor şartlar altında çalışan İflahsızın Yusuf ve Pehlivan Ali, ırgatbaşı tarafından kazandıkları paradan avanta vermek zorunda kaldıkları, avanta vermemek için İflahsızın Yusuf'un dayak yediği, zaten emeklerinin karşılıklarını alamadıkları fabrikadan ırgatbaşı ile iş birliği yapan odacının çevirdiği oyunlar nedeniyle kovulur. Fabrikada tanıştıkları bir taşeronun sunduğu, daha fazla kazanç elde edebilecekleri iş teklifini cazip bularak şantiyede çalışmaya başlarlar. Ancak taşeron, iş teklifine geç cevap vermeleri nedeniyle ücretlerini düşürerek onları işe alır. Irgatbaşları tarafından sömürü düzenin devam ettirildiği, fabrikada olduğu gibi avanta almanın, haraç kesmenin bir kural olduğu şantiyede Pehlivan Ali, Niğdeli Ömer Zorlu adında bir işçiyle tanışır. Ömer Zorlu, kumar düşkünü bir karakterdir. Ömer Zorlu'nun köyünden kaçırdığı ve şantiyede birlikte çalıştıkları nikâhsız eşi Fatma, birçok erkek tarafından istismar edilen, cinselliğini teşhir ederek erkekleri çıkarı için kullanan bir karakterdir. Pehlivan Ali, cinsel arzularının etkisinde kalarak Fatma'ya ilgi duymaya başlar ve Ömer Zorlu'nun nikâhsız eşi olmasına rağmen, Fatma'nın da diğer erkeklerle olan yakın ilişkisinden cesaret alarak onunla ilişki kurmaya çalışır. Bir yandan da Fatma'yla yakınlaşabilmek adına kumarda sürekli kaybeden Ömer Zorlu'ya borç para verir ve bir süre sonra Ömer Zorlu'nun odasında kalmaya başlar. Bu arada Kılıç Ali adında bir yapı ustasına çıraklık eden ve duvar ustası olma yolunda emin adımlarla ilerleyen İflahsızın Yusuf, Fatma'ya olan ilgisini tasvip etmediği Pehlivan Ali'yi yanlış yolda olduğunu bildirerek uyarsa da Pehlivan Ali, Fatma'ya ilgi göstermeye devam eder:

“İçi içini yiyen Yusuf dayanamadı, Pehlivanı kıyıya çekti:

– Ali, dedi kardaş. Etme, eyleme. Gurbete beraber düştük. Anca beraber, kanca beraber. Sen işi iyice azıttın. Bu avrat seni cin çarpar gibi çarptı. Avrat dediğin bir esvaplı şeytan. Emmim ne derdi unuttun mu? Şehir yerinde siz siz olun avrat kısmına kulak asmayın demez miydi? Avrat kısmına kulak astınız mı yandınız demez miydi? Yarın köye varacağız Allahın izniyle. Kara gün kararıp gitmez. Koynumuzda üçümüz, beşimiz bulunsun. Sen sözlüsün de Ali.” (Orhan Kemal, 1972, s. 140)

Pehlivan Ali, Fatma'yı kaçırıp şantiyeyi terk ederek hasat zamanının geldiği Çukurova'nın bir çiftliğinde çalışmaya başlar. Romanın on dördüncü bölümünden itibaren çiftlikte çalışma koşulları ele alınırken, Fatma ve Pehlivan Ali'nin başından geçenler anlatılmaya başlanır. Fatma burada da başka erkeklerle ilişki kurmaya devam eder, Pehlivan Ali ise yine cinsel arzularına yenik düşerek genç, ırgat bir Aptal kızına ilgi duyar. Durumu fark eden Fatma, çiftliğin kâtipliğini yapan Bilal'in kendisine göz koymasından yararlanarak Bilal'e yakınlaşır.

Bilal, kâtiplik konumunda bulunması nedeniyle ırgatbaşı ile kurduğu yakın ilişkiden yararlanarak Pehlivan Ali'yi, Fatma'dan uzaklaştırmak için ırgatbaşı aracılığıyla çok tehlikeli olan patoz işine gönderir. Dikkatle çalışılması gereken patoz işine başlayan Pehlivan Ali, yazarın patoz makinesinin çalışma hızını gerçekleştirecek felaketin adım adım yaklaştığını duyumsatacak şekilde betimlediği bölümün ardından, bir an dikkatini kaybederek patoza kapılır ve ölür. Romanın son iki bölümü ise çıraklıkla başladığı yapı işçiliğinde usta olan İflahsızın Yusuf'un köye dönüşü üzerine kuruludur.

Her ne kadar Pehlivan Ali, kas gücüne dayalı bir iş kolunda erkeklerden sahip olması beklenen bedensel niteliklere fazlasıyla sahip olsa da saflığı, fevriliği, sıklıkla duygularını ön plana çıkarması, sağduyu, mantık gibi bilişsel yeteneklerini yeterince kullanamaması, kadınların çıkarları doğrultusunda kendisi kullanmalarına engel olamayacak kadar tahakküme açık yapısıyla; kısaca erillğe atfedilen bilişsel niteliklere sahip değildir ve bu yönüyle erkeklerin dünyasında 'dişil' bir kimlik sergiler. Ayrıca Pehlivan Ali'nin, Köse Hasan ve İflahsızın Yusuf gibi evlilik ve babalık gibi erkeklik normlarına sahip olmadığı hatırlandığında erkek olma yolunda çok önemli bir sosyalizasyon sürecinden geçmediği ve erkeklik deneyiminin eksik olduğu değerlendirilebilir. Bu anlamda hegemonik erkeklik değerleriyle yüklü, eril kodlarla cinsiyetlendirilmiş kapitalist düzene dayalı piyasanın sembolü olarak değerlendirilebilecek 'patoz'a kapılarak ölen Ali'nin, erkek olma yolculuğu, sembolik olarak patozla hadım edilip başarısızlıkla sonuçlanır. Zira, Serpil Sancar'ın "mülksüz erkekler" olarak tanımladığı işçi sınıfı erkekliğinin onaylanarak toplumsal kabul görmeleri için bir ailenin reisi olması ve bir işe sahip olması gerekmektedir:

"Emeğinden başka satacak bir şeyi olmayan mülksüz erkekler üzerinde otorite sahibi olacakları bir ailenin geçimini sağlayarak o aileye 'reis' olunca toplumda saygın bir statü elde ederler ve bu da en yaygın 'erkeklik inşa stratejisi' haline gelmiştir. Mülksüz erkeklerin kapitalist piyasada çalışacak bir iş buldukları her koşulda emeklerini satmaya razı olmalarının arkasındaki önemli saiklerden biri, kapitalizmin sınıfsal sömürü ilişkilerine aldırmadan, ancak çalışarak (para kazanarak) sahip olabilecekleri bu 'erkek ayrıcalığı'nın peşinden koşmalarıdır. Mülksüz bir erkeği bulduğu her koşulda emeğini satmaya razı hale getiren 'sınıf bilinçsizliği' durumu aslında 'erkeklik gereği' olarak yaşanır. Bir erkek bu sayede 'ekmek parası kazanmak' sınavından başarı ile geçerek kendisini erkek olarak topluma kabul ettirebilecek, bir kadına ve çocuklara 'sahip olabileceği' bir konuma gelerek 'erkek' olabilecektir." (Sancar, 2009, s.63-64)

Fabrika, şantiye ve çiftlikte türlü zorluklarla karşılaşan, zulüm gören, haksızlığa uğrayan, şiddete maruz kalan, emekleri sömürülen, çok zor şartlar altında çalışan ve neredeyse hayatta kalmak için mücadele eden üç arkadaşın sadece, yolcuğa çıkma amaçlarından birinin de para kazanarak bir gazocağıyla köyüne dönmek olduğunu belirten ve bunu başaran İflahsızın Yusuf olur. İflahsızın Yusuf'un yolculuğa başladığı köyüne, şehir ve piyasayı imleyen, köylü-şehirli arasındaki yabancılığı simgeleyen gazocağıyla dönmesi, kapitalist çalışma düzeniyle oluşan piyasa koşullarına ve üretim sürecine eklendiğini, işsizliğin neden olduğu erkeklik krizini atlattı erkek olarak dönüşümünü tamamladığını sembolize eder:

"İflahsızın Yusuf, tahta bavulundan gazocağını çıkarmıştı:

– Bu var ya bu? Pompa! Bunu bastın mı, alevdir yekindir. Ateş yekindir senin anlıyacağın!

Kadın başörtüsünü çenesinin altında çözüp yeniden bağladı:

– Tööbeee... ne kadar çok basarsan o kadar çok mu yekindir alaf?

– O kadar çok yekindir!" (Orhan Kemal, 1972, s. 396)

Yusuf'un erkek olma yolculuğunun başarıyla tamamlanmasının altında hiç şüphesiz ölen emmisinin köylü-şehirli karşıtlığı üzerinden aslında hegemonik erkeklik değerlerini ve modelini tanıttığı, hegemonik erkekliklerle kurulacak ilişkilerde dikkate alması gereken yönleri vurguladığı ve bir nevi mücadele stratejisi sunduğu nasihatlerine bağlılığı önemli bir rol oynar. Bu anlamda

Yusuf'un emmisinin nasihatleri doğrultusunda bilgece yaptığı yol göstericiliğini kulak ardı erden Köse Hasan ve Pehlivan Ali'nin ölümlerinin sembolik nedenleri arasında, hegemonik ilişkilerin doğasını ve önemini anlayamamaları değerlendirilebilir. Yazar anlatıcının, köye dönüş yolunda İflahsızın Yusuf'a söylediği şu cümleler, hem emminin verdiği nasihatlerle aktarılmaya çalışılan hegemonik ilişkiler ağının mantığını hem de Köse Hasan ve Pehlivan Ali'nin bu ilişkilerin önemini ciddiye almayıp, erkek olma yolculuklarını tamamlayamayıp ölmelerinin nedenlerini açıklar gibidir:

“Emmisini hatırladı. «Nur içinde yat!» diye geçirdi. Bütün bu insanların sakala göre tarak vurmasını belletecek emmileri yoktu ki! «- Daha iyi. Herkes sakala göre tarak vursa duvar ustası olur, bize iş kalmaz!»” (Orhan Kemal, 1972, s. 386)

Berna Moran'ın “şehirlinin suyundan gideceksin, ak dediğine kara demeyeceksin, rüşvetle besleyeceksin, yüzüne gülüp pohpohlayacaksın, hep tevekkül göstereceksin ve boynun eğri olacak” (2012, s. 56) şeklinde formüle ettiği nasihatler, piyasa özelinde hegemonik erkekliklerle verilecek iktidar mücadelesinde doğru bir pozisyonda konumlanmak ve hegemonik iktidardan pay almak için geliştirilmiş bir strateji olarak yorumlanabilir. İflahsızın Yusuf, örneğin haksızlığa karşı çıkması nedeniyle dayak yemesine rağmen bunu sineye çeker ve bu anlamda hegemonik erkekliklere boyun eğer. Bununla birlikte İflahsızın Yusuf'un ‘erkek’ olarak köye dönmesindeki bir diğer önemli neden ise, kapitalist çalışma düzeninin temellendiği, akıl ve kas gücünün birleşimiyle oluşan bir profesyonelliğe, yani çıraklıktan başlayarak türlü zorluklarla ve ustanın hegemonyasına boyun eğme pahasına edindiği bir mesleğe sahip olmasıdır. Bir başka deyişle, yolculuğa çıkmadan önce böyle bir vasıftan yoksun olan İflahsızın Yusuf, kapitalist piyasa düzeninin işçi sınıfı erkekten beklediği, üretimi devam ettirecek kas gücüne dayalı emeği sergilemekle kalmayıp bunu da profesyonelliği sembolize eden duvar ustalığı mesleğiyle pekiştirerek erkek olma yolunda önemli bir sosyalizasyon sürecini başarıyla atlatır. Şehirli erkekliklerle mücadele ederek başarıyla tamamladığı sosyalizasyon sürecinin ardından Yusuf'un şehir modasına ayak uydurarak bir şehirli gibi giyinmesi, şehirli erkeklik değerlerini kıyafetle ödüncleme şeklinde değerlendirilebilir:

“Çukurova'ya ilk geldiği günlerden çok değişti Yusuf... Üst, baş yepyenydi. Başındaki kasketin etiketi bile sökülmemişti. Gıcır gıcır. Memur'un «Aşk olsun» uyla coştı:

– Ben bu ustalığı esas Kılıç ustadan belledim a, şimdi Kılıç ustayı milîç ustayı çok geçtim, yanımda vızırta. Benim ördüğüm duvarı her usta öre mi bilir?

İstasyon memurunun o sıra işi yoktu, kantine çay içmeğe gidecekti. Yusufu gözden geçirdi: Lacivert şayak külot pantolonu, mendil cebine sokulu pembe mendili, kopçalı kopya kalemi, külot pantolonunun tıpkısı kumaştan ceket; etiketi sökülmemiş, mahsustan sökülmemiş kül rengi kasketi, yeni traşlı yüzü...” (Orhan Kemal, 1972, s. 379-380)

İflahsızın Yusuf'un romanda akıllı, temkinli, sağ duyulu, mantıklı, özetle ‘eril’ nitelikleri haiz bir karakter olarak kurgulanması ve kendisini erkek olma ödülünden alı koyacak, diğer ırğatların neredeyse normal karşıladığı kumar, uyuşturucu ve kadın düşkünlüğü gibi ‘eril’liğini sendelecek bağımlılıklara teslim etmeyişi, hegemonik erkeklik değerlerini içselleştirdiğini gösterir. Bununla birlikte Yusuf'un, erkekliğin toplumsal kabul gördüğü, erkeklik değeri olarak onaylandığı normlar olan babalık ve evlilik ile sosyalizasyonunun Çukurova'ya yolculuk öncesinde önemli aşamalarını atlatması, erkek olma yolunda tamamlanacak eksik olan parçayı, iş tutmasını sağlayan nedenlerdendir.

Orhan Kemal'in üç arkadaşın köyden şehre iş bulma öyküsü üzerine kurduğu romanın sonunda sadece İflahsızın Yusuf'u başarılı olarak kurgulaması, İflahsızın Yusuf'u gerek sosyalist değerleri yeşertecek gerekse de çalışmamız özelinde iş ahlakından ödün vermemek ön şartıyla işçi sınıfı erkeklik değerlerini haiz bir rol model olarak önerdiğini düşündürmektedir. Öyle ki toplumcu gerçekçi bir edebî anlayış ve sosyalist ideolojiyi benimseyen Orhan Kemal, özellikle romanın son

bölümlerinde sermaye ile emek arasındaki ekonomik uçurumun neden olduğu sosyolojik ve kültürel sorunlara bir çözüm olarak sunduğu, işçi sınıfının ulaşmasını beklediği, ortak hedefler için mücadele azmi ve birlik duygusunu salık veren sınıf bilincine dayanan formülü, İflahsızın Yusuf'a teslim eder:

“Yani sen ağa, ben ağa bu ineği kim sağa!

Yusuf güldü:

– Elbirliğiyle sağınız bire herif, dedi. Nöbetleşe...

Memur kendi dalgasındaydı, yeni bir cigara yaktı.

Yusuf üsteledi:

– Öyle değil mi? İnsan elbirliğiyle dağları devirir be. En biri bizim yapı işleri... Bir yapıyı bir insan tek başına yapa mı bilir? Mümkünü gayri kabil. Duvar öreni ayrı, harç taşıyanı ayrı, harcını karanı ayrı. Fabrikada da öyle değil mi? Her işi tutan ayrı. Köy yerindeki imecelik gibi!” (Orhan Kemal, 1972, s. 383-384)

Sonuç

Bereketli Topraklar Üzerinde romanında, kapitalist çalışma düzeni içerisinde emeğin sömürülmesi, ezen-ezilen karşıtlığı, köylü-şehirli çatışması, fabrika-şantiye-çiftlik üçgeninde işçilerin, ırgatların yaşadıkları haksızlıklar, şehirlilerin köylüleri çıkarları doğrultusunda kullanmak için oynadıkları oyunlar ele alınır. Fabrika-şantiye-çiftlik mekânlarına ev sahipliği yapan Çukurova, hegemonik erkekliğin temsil ettiği iktidara yakınlığından güç alarak ırgatbaşlarının sömürünün devamı için zulüm ve şiddet uygulamaları, işsiz kalma tehlikesinin oluşturduğu bir erkeklik krizinin de pekiştirdiği bir kaçış aracı olarak fuhuşun, kumarın neredeyse normal karşılandığı ve sürdürüldüğü yozlaşmışlık, kadın işçilerin erkek iktidarını çıkarlarına kullanmak ve erkek dünyasında hayatta kalabilmek amacıyla bedenlerini metalaştırarak-metalaştırmak zorunda kalarak birer cinsel obje biçime dönüşen düşkünlük, hile, yalan ve düzenbazlıklarla dolu bir dünyadır. *Bereketli Topraklar Üzerinde* romanında Orhan Kemal, böylesine olumsuzlukların yaşandığı ve pekiştirildiği bir atmosferde makbul olarak önerdiği işçi sınıfı erkeklik değerlerini, İflahsızın Yusuf'un erkek olma yolcuğunu tamamlamasını sağlayan erkeklik değerleri, pratik ve davranış örüntüleri üzerinden tartışır. Yazarın önerdiği rol modelin, hegemonik erkekliklerle iktidar mücadelesinde hegemonik hiyerarşide bulunduğu konuma göre strateji üreten, iş ahlakına bağlı, davranış örüntüleriyle eril nitelikler gösteren ve sömürü düzenine son verecek Marksist-sosyalist değerlerin anlam bulacağı sınıf bilincine sahip bir erkek kimliğini oluşturan kodlar üzerinden şekillendiği değerlendirilebilir. Bu anlamda romanda, hegemonik erkeklik değerleriyle yüklü, eril kodlarla cinsiyetlendirilmiş kapitalist düzene dayalı piyasanın sembolü olarak değerlendirilebilecek ‘patoz’ ve ‘gazocağı’ metaforu üzerinden piyasaya eklenilebilecek erkeklik değerlerinin neler olabileceği anlam bulur.

Yazarın tanımladığı işçi sınıfı erkeklik değerlerini erkek olma sosyalizasyonunu imleyen ve eril kodlarla cinsiyetlendirilmiş fabrika-şantiye-çiftlik gibi mekânları içeren yolculuk temasıyla özellikle ele alması, erkekliğin toplumsal kurumlar içerisinde hegemonik ilişkiler ağına bağlı, zaman ve mekân bağlamında değişebilecek, inşaya elverişli bir oluşum süreci olarak algıladığını somutlaştırmaktadır. Bu yönüyle *Bereketli Topraklar Üzerinde*, yazarın öz yaşamından hareketle gözleme dayalı bir kurgunun verimi olan köylü-şehirli erkeklikleri temsil eden karakterlerin sergiledikleri erkeklik pratikleri, değerleri ve davranış örüntülerinin, sanayileşmenin beraberinde getirdiği sosyo-politik değişimlerin merkezinde toplumcu gerçekçi anlayışla kaleme alınan köy romancılığına yansımalarını anlama konusunda verimli bir kaynak niteliği taşımaktadır.

Kaynakça

- Bourdieu, P. (2018). *Eril tahakküm*. (Çev. Bediz Yılmaz). (4. baskı). Bağlam Yayıncılık.
- Bozok, M. (2011). *Soru ve cevaplarla erkeklikler*. Sosyal Kalkınma ve Cinsiyet Eşitliği Politikaları Merkezi Derneği.
- Bozok, M. (2018). Türkiye’de ataerkillik, kapitalizm ve erkeklik ilişkilerinde biçimlenen babalık. *Fe Dergi*, (2), 31-42.
- Connell, R. W. (2019a). *Toplumsal cinsiyet ve iktidar*. (Çev. Cem Soydemir). 4. Baskı. Ayrıntı Yayınları.
- Connell, R.W. (2019b). *Erkeklikler*. (Çev. Nagihan Konukcu). Phoenix Yayınları.
- Eliuz, Ü. & Armağan, B. (2020). Sermayenin tüketiş kurgusu: Bereketli Topraklar Üzerinde. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 4(3), 207-219. <https://doi.org/10.34083/akaded.746128>
- Enginün, İ. (2014). *Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatı*. Dergâh Yayınları.
- Günay-Erkol, Ç. (2018). İllet, zillet, erkeklik: Eleştirel erkeklik çalışmaları ve Türkiye’deki seyri. *Toplum ve Bilim*, (145), 6-31.
- Günay-Erkol, Ç. (2019). *Yaralı erkeklikler 12 Mart romanlarında yalnızlık, yabancılaşma ve öfke*. Ayizi Yayınları.
- Gündüz, O. (2014). Cumhuriyet dönemi Türk romanı. R. Korkmaz (Ed.), *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı 1839-2000* içinde (s. 377-515). Grafiker Yayınları.
- Lloyd, G. (2015). *Erkek akıl batı felsefesinde “erkek” ve “kadın”*. (Çev. Muttalip Özcan). Ayrıntı Yayınları.
- Messerschmidt, J. W. (2019). *Hegemonik erkeklik formülasyon, yeniden formülasyon ve genişleme*. (Ed. Çimen Günay-Erkol ve Nurseli Yeşim Sünbuloğlu). Özyeğin Üniversitesi Yayınları.
- Moran, B. (2012). *Türk romanına eleştirel bir bakış* 2. 18. Baskı. İletişim Yayınları.
- Orhan Kemal. (1972). *Bereketli topraklar üzerinde*. Cem Yayınevi.
- Sancar, S. (2009). *Erkeklik: İmkânsız iktidar ailede, piyasada ve sokakta erkekler*. Metis Yayınları.
- Saraçgil, A. (2001). *Bukalemun erkek*. (Çev. Sevim Aktaş). İletişim Yayınları.
- Sayak, B. (2019). Hegemonik erkeklik ve milliyetçilik ilişkisi bakımından Ömer Seyfettin [Özel sayı]. *Hece Dergisi*, (265), 362-374.
- Sığın, A. & Canatan, A. (2018). Connell’in “Erkeklikler” teorisinde işbirlikçi erkek, madun erkek ve marjinal erkek: hegemonik erkekliğin kavramsal hegemonyası. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(32), 163-175. <http://dx.doi.org/10.16990/SOBIDER.4715>
- Ünser, H. İ. (2021). Toplumcu gerçekçi Türk romanında komünist propaganda (1950-1960). *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, 13(25), 117-142. <http://dx.doi.org/10.26517/yea.468>
- Zeybekoğlu, Ö. (2013). *Toplumsal cinsiyet bağlamında erkeklik olgusu*. Eğiten Kitap.